

na odlišné prístupy katolíkov a protestantov, ktorí sa nie vždy stavali proti rovnakým tradíciám, resp. ich neodmietali z rovnakých dôvodov. „Reformátori“ podľa neho odsudzovali najmä niektoré formy ľudového náboženstva ako viera v zázraky a mystické drámy, ľudové kázania a náboženské slávnosti. Ostro vystupovali aj proti karnevalom a ľudovým zábavam, pričom kritikov bolo možné nájsť v radoch laikov i duchovenstva (ak by sme to mali vzťahovať na naše územie, dôkazom tohto tvrdenia môžu byť početné vrchnostenské a cirkevné zákazy prepriadaných nocí či voľby turíčného kráľa v 16. – 18. storočí, ale aj osvietenké práce bojujúce proti poverám, J. Fándly, Michalko). Aj keď „reforma“ ľudovej kultúry nezaznamenala väčšie úspechy, prehĺbila rozdiely medzi „veľkou“ a „malou“ tradíciou. Na druhej strane však mala za následok „objavenie“ tradičnej kultúry európskymi intelektuálmi konca 18. a začiatku 19. storočia, t. j. obdobia, o ktorom P. Burke hovorí ako o dobe postupného miznutia ľudovej kultúry.

Práca P. Burkea predstavuje prvú a doposiaľ jedinú historickú knihu, ktorá podáva ucelený pohľad na európsku ľudovú kultúru v rokoch 1500 – 1800. Zároveň ju možno vnímať ako metodologickú príručku a odrazový mostík pre ďalší výskum tradičnej kultúry (nielen ranonovovekej) Európy ako celku i jednotlivých štátov. Napriek istým nedostatkom, ako takmer výlučná orientácia na folklórny materiál, absencia porovnávacieho materiálu z východnej Európy (s výnimkou už spomínaného Ruska, Srbska a Poľska) či viacnásobné opakovanie niektorých príkladov, prakticky dokumentujúcich autorove teoretické a metodologické východiská, hypotézy a závery, poskytuje cenné podnety k ďalším vedeckým úvahám a sprostredkováva svet a myslenie ľudových vrstiev v ranom novoveku.

Ivana Šusteková

Petr Janeček:
ČERNÁ SANITKA A JINÉ DĚSIVÉ PŘÍBĚHY
Praha 2006, Nakladatelství Plot, 368 stran

Současné pověsti a fámy patří spolu s anekdotami k vitálním žánrům současného sloves-

ného folklóru a plní stejné funkce jako dříve pohádky a pověsti. Přetlak informací, proudících z masmédií je nevytěšňuje, ale naopak napomáhá jejich šíření či dokonce iniciuje jejich vznik. Zdálo by se, že sběr a výzkum současných pověstí bude vědeckým předmětem folkloristického bádání a skutečně v mnoha zemích vycházejí studie a sbírky těchto vyprávění, které si snadno nacházejí své čtenáře vzhledem k atraktivitě, již má tato aktuální tematika pro veřejnost. Česká folkloristika však tuto oblast opomíjela a až do listopadu 2006 bychom kromě jednoho článku a několika letných zmínek další práce nenašli.

Obrat přišel s knihou Černá sanitka a jiné děsivé příběhy s podtitulem Současné pověsti a fámy v České republice, kterou napsal mladý folklorista Petr Janeček (*1978). Publikace představuje metodologicky znamenitý soubor 136 číslovaných vyprávění, nasbíraných v terénu i na internetu převážně v letech 2005 a 2006. Všechny texty, včetně variant uvedených v komentářích, jsou otištěné v autentické podobě a pasportizované, i když v případě textů z internetových diskusí je uvedena jen přezdívka autora. Roztříděné jsou do třinácti tematických kapitol a většina z nich obsahuje bohaté komentáře, které zahrnují informace překvapivě širokého rozsahu.

Nejčastěji jsou uvedeny srovnávací údaje o vývoji a rozšíření pověsti či fámy, informace o jejich recepci společností, o stabilních a variabilních motivech, jsou prezentovány další ukázky posbíraného materiálu a citovány jsou i související dokumenty. Je zajímavé např. sledovat vývoj poplašného e-mailu, varujícího před jehlami nakaženými virem HIV a nastraženými na sedačkách prostředků hromadné dopravy, nebo srovnat zprávu z bulvárních novin o zpopelněném dědečkovi, z něhož si návštěva uvařila kávu, s ústními verzemi, které z ní vycházejí. Autor nešetří ani odkazy na populární kulturu, dozvíme se, byl-li nějaký motiv zhudebněn, v kterém románu či filmu byl použit (soutis filmů byl zařazen i k výběrové bibliografii na konci knihy), psalo-li se o něm v novinách a např. v případě lokální démonické bytosti Hagena jsme informováni i o snaze záhadologů vysvětlit rozšířenou legendu. Někdy je součástí komentáře i obecnější výklad, kdy autor např. srovnává rozdíl mezi vyprávěním dětí a adolescentů nebo se zamýšlí nad větší brutalitou současných pověstí oproti tradičním.

Prestože je kniha cílena na bežného čtenáre, poskytuje veľkorysý priestor odborným pasážim. Mimo komentárov k jednotlivým textům a na konci každej kapitoly je doplnená teoretickou statí o výskumu a charakteristice súčasných povestí, poznámkami, soupisem informátorů, bibliografií, edičnı́ poznámkou a anglickým abstraktem.

Text je doprovázen výraznými ilustraciami kreslířky s pseudonymem Toy_box, ktoré pôsobi jako vyjmuté z dynamických komiksových scén a k obsahu knihy se výborně hodí.

Čelá práce je síce rozsáhlá a novátorská, avšak není prostá chyb. Není asi důvod vytýkat nepřítomnost zpracovanější klasifikace – rozdělení do tematických kapitol je praktickým řešením a nevadí, že např. téměř polovina kapitoly o nehygienickém jídle by mohla stejně tak figurovat v kapitole o zákeřných cizincích. Mohli bychom diskutovat i o tom, proč autor zařadil některé vyloženě marginální záznamy (Pokrokové zemědělství, Sovy v potrubí) a naopak opominul jiné, velmi známé a rozšířené. Tento spor nám možná vyřeší druhý díl Černé sanitky, který je plánován na letošný rok.

Nad čím však již odborník nemáve rukou, je zavádějící používání některých termínů. Je síce chvályhodné, že autor vybral z mnoha alternativ termín „súčasná pověst“ („contemporary legend“) a systematicky jej používá, ale jinde již tak precizní není: strach z nemoci AIDS určitě nedal vzniknout „celé řadě pověstních žánrů“ (s. 80), „folklor“ není omezen na prozaickou ústní slovesnost (s. 318) a definice pověrečné povídky je značně neúplná (s. 329). K dalším nepřesnostem patří ztotožnění úvodních formulí pohádek s úvodními větami povestí (s. 15) a v případě pověsti Nechtěný pasažér je odkazováno na jiný typ tradiční pověsti, než se kterým text ve skutečnosti souvisí.

V kontextu celé publikace jde však o jednotlivosti, které její váhu nesnižují. Je jisté, že Černá sanitka je významnou prací, díky které česká folkloristika nejen pokročí ve svém vývoji, ale také o sobě dá vědět veřejnosti a přesvědčí ji, že ústní slovesnost neskončila u našich prababiček.

Jan Luffer

PÚTE V EURÓPSKEJ KULTÚRE

Wallfahrten in der europäischen Kultur / Pilgrimage in European Culture
Daniel Doležal, Hartmut Kuhne. Peter Lang
2006. Europäischer Verlag der Wissenschaften.
730 str.

Napriek tomu, že problematika pútí a pútnictva bola v európskej histórii a etnológii rozpracovaná najmä v Rakúsku, Nemecku a Poľsku, predsa len chýbal celoeurópsky pohľad na danú problematiku. Aj preto sa v predsluve tejto knihy editori vyjadrujú k nedostatočnému výskumu napríklad o českom pútnictve. V roku 1996 vznikla myšlienka zorganizovať stretnutie ľudí, ktorí sa zaoberajú problematikou pútnictva z vedeckého alebo súkromného záujmu. Z plánu zorganizovať malé pracovné stretnutie sa nakoniec vyvinula konferencia stredoeurópskeho rozmeru, ktorá pristúpila k riešeniu problematiky pútí z interdisciplinárneho hľadiska.

Mesto Pířbram je z histórie známe ako pútnické miesto, ktoré zaznamenalo rozmach v období baroka. Tamojší Svätý vrch bol symbolom českého barokového katolicizmu. Preto si usporiadatelia vybrali práve toto miesto. Konferencia sa konala 26. - 29. mája 2004 a bola vyústením česko-nemeckého projektu, spolupodieľali sa na nej Česká akadémia vied, Katedra pomocných vied historických a archívneho štúdia UK v Prahe, Štátny okresný archív v Pířbrami a Teologická fakulta Humboldtovej Univerzity v Berlíne. Vyvrcholením spolupráce bolo usporiadanie konferencie a vydanie obsiahleho zborníka v nemecko-anglickej jazykovej mutácii.

Zborník je tematicky rozdelený na 12 kapitol, ktorých súčasťou sú viaceré štúdie k danej problematike. Na úvod Wolfgang Brückner vo svojom diskurzívno-analytickom zdôvodnení mentálno-historických problémov moderného výskumu pútnictva zdôrazňuje potrebu pristupovať k výskumu tejto problematiky interdisciplinárne. Takýto výskum by mal odhaľovať všetky súvisiace témy a hľadať indicie politickej sakrálnosti. Súčasťou výskumu by mala byť i téma náboženského ľudového umenia. Pri takejto systematickej práci vzniká potreba sprístupnenia všetkých prameňov. V príspevku Antona Jackowského Geografia pútnictva je synonymizované pútnictvo a náboženská turistika. Autor uvádza štatistické čísla pútníkov na svete a